

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M22 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Лесик Софія Василівна

Керівник:
Борисова Тетяна Валеріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Гудима Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	8
1.1. Сутність і зміст поняття «культурна компетентність молодших школярів».....	8
1.2. Педагогічне значення різних видів мистецтв у формуванні культурної компетентності дітей молодшого шкільного віку.....	15
1.3. Інтегрований урок мистецтва як середовище формування культурної компетентності молодших школярів.....	28
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА	35
2.1. Діагностика стану сформованості культурної компетентності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти	35
2.2. Методика формування культурної компетентності молодших школярів на інтегрованих уроках мистецтва.....	46
2.3. Перебіг і результати експериментальної роботи з формування культурної компетентності молодших школярів на уроках мистецтва.....	55
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. В складних умовах, пов'язаних із військовою агресією проти нашої країни, перед усією освітянською спільнотою постає завдання – сконцентрувати зусилля на вихованні юних громадян у дусі гуманізму, сформувати їх культурними особистостями, які не лише знають і пишаються своєю рідною культурою, обізнані із культурними особливостями різних народів світу, але й у майбутньому примножуватимуть культурні здобутки української нації завдяки своїй активній творчій діяльності у царині культури.

Так, у Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» особливий наголос робиться на формуванні у зростаючого покоління «культурної компетентності». Зокрема, у цьому документі зазначено: «Важливою є обізнаність у сфері культури та вміння творчо самовиражатись, що визначається як знання місцевого, державного та європейського культурного спадку та його місця у світі. Це включає основні знання видатних культурних праць, в тому числі популярної сучасної культури. Необхідно розуміти культурне та мовне різноманіття Європи та інших частин світу, бажання зберегти його та важливість естетичних факторів у повсякденному житті» [58].

Орієнтацію на формування культури особистості дитини з перших років її навчання у школі закладено у державних нормативних документах, що окреслюють стратегічні шляхи розвитку вітчизняної освіти на сучасному етапі.

Так, зокрема у Концепції Нової української школи культурну компетентність віднесено до ключових компетентностей, що визначає її пріоритетність серед інших і націлює на необхідність докладання відповідних зусиль задля її формування [26].

У цих документах визначено, що культурна компетентність має формуватись через мистецтво й мистецьку діяльність, адже саме мистецтво є віддзеркаленням особливостей культурного розвитку того або іншого суспільства на кожному його історичному етапі.

З огляду на це, найбільш значні ресурси для формування культурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти мають інтегровані уроки мистецтва.

Так, різні види мистецтва, що вивчаються на таких уроках, за допомогою специфічної для кожного із них лексики (мови звуків, кольорів, форм, хореографічної пластики тощо) відображають уявлення людей про оточуючий світ, віддзеркалюють ті або інші релігійні вірування, традиції, естетичні ідеали та цінності представників різних соціальних груп, народностей, географічних регіонів, що сукупно становить зміст культури.

Від кількості опанованої учнями на уроці інформації, пов'язаної зі світом мистецтва, від кількості сприйнятих і осмислених ними шедеврів різних видів мистецтва, від активності їх залучення до аналізу творів мистецтва, виконання творів мистецтва та творчої діяльності у сфері мистецтва залежить рівень їх культурної компетентності як необхідної складової гармонійно розвиненої особистості.

Враховуючи суспільну значущість проблеми культурного розвитку громадян України, потенційні можливості шкільних уроків мистецтва як середовища, де можна найбільш ефективно здійснювати культурний розвиток дітей за допомогою різних видів мистецької діяльності, особливого значення набуває проблема пошуку шляхів, форм і методів формування культурної компетентності учнів засобами мистецтва, розпочинаючи із перших кроків їх навчання у закладі освіти.

Висвітлені міркування засвідчують актуальність обраної нами теми магістерського дослідження: «Формування культурної компетентності учнів початкової школи на уроках мистецтва» і обумовлюють необхідність її наукового опрацювання.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Проблемі наукового осмислення сутності понять «культура», «культура особистості», «культурна компетентність школярів» присвячено досить значну кількість наукових праць вчених різних галузей знань: філософів, культурологів (Шинкарук В., Агієнко

І., Заїка Т., Левчук Л., Шевнюк О., Андрущенко В.), педагогів (Тернопільська В., Овчарук О., Кремінь В., Крутенко О., Кондратенко С., Вербицький В., Головіна Н.) та ін.

Питання впливу різних видів мистецтва і мистецької діяльності на формування культури особистості досліджувались у наукових працях таких вчених, як Миленька Г., Миропольська Н., Белкіна Е., Турчин Т., Кремешна Т. Хижняк І., Москвічова Ю, Михайлицька О.

Специфіку уроку мистецтва, його можливості виступати ефективним середовищем для формування культурної компетентності учнів початкової школи досліджували музичні педагоги, фахівці інших дисциплін мистецької галузі (Масол Л., Турчин Т., Рудницька О., Ростовський О., Падалка Г., Малицька О., Олійник О., Барвінок І.) та ін.

Однак, за достатньо широкою і ґрунтовною науковою розробленістю визначеної проблеми, залишаються мало дослідженими й такими, що потребують спеціального наукового опрацювання, окремі її аспекти, зокрема формування культурної компетентності саме учнів початкової школи, розробка методів, націлених саме на цю вікову категорію учнів, що дозволяють покращити процеси формування дитини як культурної особистості на інтегрованих уроках мистецтва у закладі загальної середньої освіти.

На основі усвідомлення актуальності проблеми культурного розвитку сучасних школярів, а також з урахуванням недостатньо розроблених її окремих аспектів, темою нашої магістерської роботи обрано: «Формування культурної компетентності учнів початкової школи на уроках мистецтва».

Мета дослідження – здійснити наукове обґрунтування, розробити та експериментальним шляхом довести ефективність методики формування культурної компетентності учнів початкової школи на уроках мистецтва.

Об'єкт дослідження – процес формування культурної компетентності учнів початкової школи в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження– методика формування культурної компетентності учнів початкової школи на уроках мистецтва.

У відповідності до визначеної мети дослідження потребують вирішення такі завдання:

- здійснити аналіз наукових праць, присвячених питанням культури, культури особистості, культурної компетентності і на основі цього визначити сутність і зміст поняття «культурна компетентність молодших школярів»;
- опрацювати наукову літературу щодо впливу різних видів мистецтв (музичного, театрального, образотворчого, кіномистецтва) на особистість, визначити педагогічне значення мистецтва, фактори його впливу на формування культурної компетентності учнів молодшого шкільного віку;
- вивчити й проаналізувати наукові праці дослідників у царині педагогіки мистецтва з питань потенційних організаційних, змістовних, технологічних можливостей уроку мистецтва забезпечувати процес формування культурної компетентності учнів початкових класів;
- визначити критерії і показники сформованості культурної компетентності учнів молодших школярів;
- обґрунтувати рівні сформованості культурної компетентності учнів початкових класів;
- здійснити діагностику сформованості культурної компетентності молодших школярів;
- розробити та експериментальним шляхом довести ефективність методики формування культурної компетентності учнів початкової школи на уроках мистецтва.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання розроблених методичних віднайдень на уроках мистецтва у закладах загальної середньої освіти та у процесі здійснення культурно-просвітницької, культурно-дозвіллевої роботи із молодшими школярами.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовуються такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз

наукових праць, синтезування, узагальнення, порівняння, конкретизація, спостереження, бесіда.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Білобожницької ЗОШ І-ІІІ ст. Чортківського району Тернопільської області. У дослідженні взяли участь 23 учні 4 класу НУШ цього закладу загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження: результати дослідницької роботи оприлюднювались на наукових конференціях студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження викладено в одній одноосібній науковій публікації: Лесик С. Мистецтво театру як засіб формування культурної компетентності молодших школярів. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; педагогічний факультет; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. ХІХ. С. 243-246.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 74 найменування та додатків. Загальний обсяг магістерського дослідження – 71 сторінка. Список використаних джерел – 8 сторінок. Робота містить 2 таблиці.

ВИСНОВКИ

Виконана магістерська кваліфікаційна робота присвячена вирішенню актуальної для сучасної педагогіки початкової школи проблеми формування культурної компетентності молодших школярів на уроках мистецтва.

За результатами роботи над магістерським дослідженням було зроблено такі висновки:

- 1) Проблема формування культурної компетентності молодших школярів є надзвичайно актуальною не лише для сучасної школи, а й для суспільства загалом, оскільки майбутнє нашої країни передусім залежить від рівня культури кожного її громадянина.
- 2) За результатами аналізу теоретичних напрацювань відомих філософів, психологів, педагогів стало можливим дати власне трактування сутності поняття «культурна компетентність молодших школярів», яке ми розуміємо як сукупність психологічних, інтелектуальних та діяльнісних характеристик особистості учня, що вказують на: його обізнаність у царині культурних надбань людства у різні історичні часи та у різних географічних регіонах світу (пріоритет надається культурній спадщині рідного народу); володіння вміннями елементарного аналізу різного виду культурних об'єктів, явищ, предметів тощо матеріальної та нематеріальної культури; здатність до вияву емоцій та формулювання естетично-ціннісних суджень щодо зразків мистецько-культурної спадщини; здатність до інтерпретації художньо-образного змісту творів мистецтва; прагнення до постійного розширення своїх знань, вмінь у сфері культури, мистецтва; активність, цілеспрямованість й наполегливість у напрямку власного культурного розвитку; прагнення брати участь у мистецьких проєктах, культурно-дозвіллевих заходах, виставках, концертах, спектаклях тощо.
- 3) З'ясовано, що найбільш оптимальним засобом, за допомогою якого можна забезпечити сталий культурний розвиток особистості, є мистецтво у сукупності всіх своїх різновидів. Педагогічне значення

різних видів мистецтв у формуванні культурної компетентності дітей молодшого шкільного віку полягає у тому, що кожен із різновидів мистецтва має потужні властивості розкривати, показувати дітям різні аспекти оточуючої дійсності засобами різних художніх мов (музика – за допомогою звуків, ритмів, співзвуч; образотворче мистецтво – за допомогою кольорів, ліній, композиції; театр – за допомогою акторської гри, хореографії, декорацій тощо, кіно – за допомогою операторської техніки, акторської гри, режисерського мистецтва тощо).

- 4) За результатами аналізу наукових джерел виокремлено такі основні фактори впливу мистецтва й мистецької діяльності на формування культурної компетентності особистості молодшого школяра: можливість розкрити дітям через мистецтво певної епохи характерні особливості розвитку культури у той або інший історичний період, у тій або іншій країні, не лише пізнати цю культуру, а емоційно осягти її й вступити із нею у своєрідний «діалог»; можливість сформувати й удосконалити світогляд, ідеали, принципи поведінки дитини як культурної особистості; можливість облагороджувати дитину, формувати її духовну культуру за допомогою мистецтва та мистецької діяльності; можливість через мистецтво удосконалювати емоційну культуру особистості, розкривати механізми управління власними емоціями згідно із загальноприйнятими нормами поведінки культурної людини.
- 5) На підставі аналізу наукових та методичних праць у галузі педагогіки мистецтва з'ясовано, що найбільш широкі можливості для формування культурної компетентності молодших школярів, у порівнянні з іншими шкільними уроками, мають уроки мистецтва. Такі уроки, побудовані на засадах інтеграції різних видів мистецтв та різних форм мистецької діяльності, здатні виступати унікальним середовищем для формування дитини як культурної особистості. Забезпечити ефективний і цілісний культурний розвиток учнів на уроках мистецтва можна шляхом доцільного використання інтегративних, інтерактивних, проблемно-

евристичних, сугестивних та ігрових технологій, орієнтованих на вирішення різних складових культурної компетентності молодших школярів.

- б) Для здійснення діагностики ступеню сформованості культурної молодших школярів виокремлено низку критеріїв: мотиваційно-ціннісний, емоційний, когнітивний, творчо-діяльнісний та їх показників. Мотиваційно-ціннісний критерій (визначає наявність у молодших школярів психологічної установки та позитивної мотивації удосконалювати й розвивати себе як культурну особистість, пізнавати нове у своїй рідній культурі, знайомитись із культурами інших народів, самим долучатись до різних форм культурної, мистецької діяльності, брати активну участь у культурному житті школи, міста тощо). Показниками мотиваційно-ціннісного критерію є: позитивне ставлення дітей до культури рідного народу й культури інших країн, інтерес до вивчення мистецтва, активність в оволодінні новою інформацією на уроках мистецтва щодо шедеврів художньої культури, прагнення брати участь у різноманітних видах мистецько-творчої діяльності і у такий спосіб долучатись самим до творення зразків культури. Емоційний критерій (визначає ступінь розвитку емоційно-чуттєвої сфери молодших школярів, передбачає емоційно-естетичну сприйнятливність до навколишньої дійсності та мистецтва; естетичне ставлення до зразків культурної спадщини людства та сучасних шедеврів культури). Показниками емоційного критерію є: емоційна чутливість, адекватний емоційний відгук на прекрасне і потворне в мистецтві, емоційний підйом у процесі сприйняття творів мистецтва та у процесі художньо-творчої діяльності. Когнітивний критерій (визначає ступінь обізнаності молодших школярів у царині мистецтва та культури). Показниками когнітивного критерію є – усвідомлення значущості мистецтва та культури у житті кожної людини та людства загалом, володіння знаннями щодо художніх мов різних видів мистецтв, засобів їх

виразності, інформацією про кращі культурні здобутки людства, вміння на елементарному рівні аналізувати культурно-мистецькі явища, зразки матеріальної та нематеріальної культури. Творчо-діяльний критерій (визначає вміння молодших школярів давати власну оцінку творам мистецтва, явищам національної та світової культури, вести щодо них культурний діалог, здатністю до конструктивної взаємодії із іншими у процесі різних видів мистецької творчості). Показниками творчо-діяльнісного критерію є – вміння молодших школярів висловлювати свої естетично-ціннісні судження, позиції й переконання щодо тих або інших зразків мистецтва, вміння інтерпретувати твори мистецтва, реалізовувати свій творчий потенціал і набуті знання на уроці мистецтва (у процесі сприйняття мистецьких творів, роботи над спільними мистецькими проєктами та завданнями, у різних видів мистецько-творчої діяльності), вміння вести діалог щодо тих або інших культурних зразків, дотримуючись норм культури спілкування.

- 7) На основі визначених критеріїв і їх показників обґрунтовано рівні сформованості культурної компетентності молодших школярів: високий, середній та низький.
- 8) Діагностичними методами для перевірки сформованості культурної компетентності молодших школярів виступили: бесіди із учнями, робота із картками, виконання творчих завдань.
- 9) Розроблена методика формування культурної компетентності молодших школярів впроваджувалась на уроках мистецтва впродовж трьох етапів (психологічно-формуючого, інтелектуально-формуючого, діяльнісно-формуючого).
- 10) На першому етапі застосовувались такі методи: ігрові завдання «Політ Карлсона» та «Порадь Карлсону, куди полетіти» (використовувались фрагменти відеофільмів та фотоілюстрацій з пам'ятками культури, мистецтва, природними пейзажами).

- 11) На другому етапі використовувались бесіди («Художник у цирку», «Музичний голос мого народу у культурі світу»), учні залучались до виконання творчих завдань, завдань інтегративного типу («Намалюй клоуна», «Відтвори кольором свої емоції від української народної музики»), застосовувались методи аналізу-порівняння (аналіз-порівняння творів образотворчого мистецтва: картини Івана Труша «Трембітарі» і Галини Зорі «Натюрморт з музичними інструментами»; аналіз портрету Арлекіна художника Пабло Пікассо, аналіз скульптурних та живописних портретів українських музикантів); знайомились із новою для них інформацією щодо відомих українських культурних діячів (про кобзаря Остапа Вересая, народну співачку Марусю Чурай, композиторів Миколу Лисенка та Миколу Леонтовича) тощо.
- 12) На третьому етапі застосовувалися інтерактивні методи: учні залучались до роботи над колективним творчим проектом зі створення дизайну міні-книжки «Наш улюблений мюзикл», застосовувались також елементи рольової гри (виконання «професійних» обов'язків «журналістів», «музичних критиків», «дизайнерів-оформлювачів»).
- 13) Аналіз і порівняння статистичних даних початкової і кінцевої діагностики засвідчили значене підвищення рівня культурної компетентності учнів, що підтверджує ефективність застосування розробленої методики формування культурної компетентності молодших школярів на уроках мистецтва у закладі загальної середньої освіти.

Виконане магістерське дослідження повністю не вичерпує усіх аспектів проблеми формування культурної компетентності учнів початкових класів. Подальшого наукового опрацювання потребують такі напрями: засоби активізації культурно-дозвілєвої діяльності молодших школярів; методи виховання у молодших школярів культури міжособистісного спілкування у процесі обговорення зразків культури і мистецтва; технології формування у

молодших школярів інтересу до вивчення культури свого народу і пізнання культур інших народів світу та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агієнко І. Соціально-філософський аналіз моделей формування особистості як суб'єкта культури. Дніпропетровськ, 1998. 20 с.
2. Аліксійчук О. С. Рольова гра як засіб активізації молодших школярів на уроках мистецтва. Збірник наукових праць / [гол. ред. Н. В. Бахмат]. Київ: Міленіум, 2020. Вип. 29 (2- 2020). С. 101-110.
3. Андрущенко В. П. Поняття культури: філософський дискурс на рубежі століть. Вісник Інституту розвитку дитини: Серія Філософія, педагогіка, психологія. Київ, 2014. Вип. 33. С. 5–9.
4. Барвінок І. В. Теоретичні підходи до розуміння особливостей сприймання музики молодшими школярами. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.2/1.pdf>
5. Безклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: Енциклопедичне видання. Т.1 (А –Л) Київ: тов. «Наука», 2010.
6. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
7. Богущ А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. 398 с.
8. Борисова Т. В. Мюзикл як засіб естетичного виховання молодших школярів. Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (з міжнародною участю). Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти, управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради; [відпов. секр. І. Л. Пукас]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 25-30.
9. Борисова Т. В. Формування у молодших школярів інтересу до національної народнопісенної спадщини у процесі вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво». Наукові праці Кам'янець-

- Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 22. С. 487-489.
10. Вербицький В. В. Формування ключових компетенцій учнів – основне завдання навчального закладу. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2372/1/Verbytsky.pdf>
11. Веремійчик І. Інтегровані уроки як спосіб реалізації міжпредметних зв'язків. Початкова школа. 2018. № 1. С. 15-18.
12. Герчанівська П. Е. Функціонування народної культури в соціумі. Культура України. 2010. Вип. 29. С. 132–141.
13. Головіна Н. І. Проблема формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. Філософські обрії. 2015. № 33. С. 147–156.
14. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#n8>
15. Джонсон Р. Б. Культурна компетентність в Україні. Журнал європейської економіки. 2014. Т. 13. № 3. С. 236–247.
16. Дичківська І. М. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Палітра педагога. 2004. № 2. С. 7-10.
17. Енциклопедія освіти. Академія педагогічних наук України, головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
18. Заїка Т. Компетентнісний підхід у культурофілософському контексті: особливості термінологічних визначень. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». Випуск 62. 2020, С. 87.
19. Заїка Т. П. Культурна компетентність в освітньому просторі сучасної України: поняття, структура та шляхи формування (філософський аспект аналізу). Гілея. 2018. Вип. 135. С. 270-275.

20. Занюк С. С. Аналіз психологічних закономірностей і механізмів розвитку мотивації. Педагогіка, психологія. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, 1997. 92 с.
21. Іванчук М.Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч. метод. посібник. Чернівці: Рута, 2001. 97 с.
22. Ільченко В.Р. Інтеграція змісту освіти як основа розвитку інтегративного мислення молодших школярів. Розвиток мислення молодших школярів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Полтава, 1996. С. 4-7.
23. Історія світової культури: Навч. посібник / Керівник авт. колективу Л. Т. Левчук. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2000. 368 с.
24. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К. І. С., 2004. 112 с.
25. Кондратенко С. К. Формування культурної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з порушенням зору засобами образотворчого та музичного мистецтва. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови., 1(15), 150-163. URL:<https://doi.org/10.33189/epn.v1i15.18>
26. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
27. Кошиць О. Про українську пісню і музику. Народна творчість та етнографія. 1999. №1. С. 2-3.
28. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI ст. Педагогіка і психологія. 2003. № 1. С. 3–12.
29. Кремешна Т. І. Театр як засіб впливу на культурне та соціальне становлення особистості. URL: <Teatr.pdf> (udpu.edu.ua)
30. Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до нових вимог державних освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність. Черкаси: ЧОІПОПП, 2014. 68 с.
31. Крутенко О.В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових

- державних освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність: науково-методичний посібник. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 68 с.
32. Куваленко В.В. Про використання мультиплікаційних фільмів у роботі з молодшими школярами. II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Наукова молодь – 2014». URL: http://conf.iitlt.gov.ua/Images/Files/tezu%20Kovalenko_111_1418766985_file.doc.
33. Культурологічний словник / за ред. В. І. Рожка. Київ : НМАУ, 2011. 464 с.
34. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. – Вид. 2-ге / За заг. ред. проф. А. Яртия та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
35. Людина і культура / за ред. Д. Шевчука. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2019. 224 с.
36. Малежик Ю. Образотворче мистецтво як освітній і культурно-творчий компонент у системі мистецької освіти. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16200/1/28.pdf>
37. Малицька О. Образотворче мистецтво з методикою навчання : навч.-мет. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напрямів підготовки 6.010102 Початкова освіта]. Бердянськ, 2016. 346 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Malytska.pdf>
38. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу. URL: <https://nushub.org.ua/resource/navchalno-metodychnyj-posibnyk-nova-ukrayinska-shkola-metodyka-navchannya-integrovanogo-kursu-mystecztvo-u-3-4-klasah-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osvity-na-zasadah-kompetentnisnogo/>
39. Миленька Г.Д. Історія зарубіжного театру (від Античності до Просвітництва). Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2007. 283 с.

40. Михайлицька О.С. Театралізація як дієвий творчий засіб соціалізації особистості в особистісно орієнтованому освітньому середовищі. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ : зб. матеріалів наук.-практ. конф. 15 трав. 2019 р. Житомир : КЗ «ЖОІППО». URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=323>
41. Москвічова Ю. О. Історія мистецтв у контексті світової культури : навчально-методичний посібник : у 3-х т. Т. 1. Херсон : Видавництво ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 292 с.
42. Нестеренко Т. Формування культури особистості як шлях досягнення загальнокультурної компетентності молодшого школяра. Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Випуск 93. С. 119-123.
43. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи (Рішення Колегії МОН). (2016). URL: <https://tinyurl.com/ysna5f6t>
44. Носенко Е.Л. Картина світу як інтегруючий і гуманізуючий фактор у змісті освіти. Педагогіка і психологія. 2005. №1. С. 22-30.
45. Овчаров С.М. Інтегровані уроки – креативні учні: навч.-метод. посібн. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. 72 с.
46. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики [Під заг. ред. О.В.Овчарук]. Київ: «К.І.С.», 2004. С.6-93.
47. Олійник В.Ф. Дитина відкриває світ. Керівництво процесом створення соціокультурного простору в дошкільних навчальних закладах для розвитку загальної креативності учасників педагогічного процесу : зб. наук. і наук.-метод. праць. 2015. № 3. С. 73-78.
48. Олійник О. Вплив народного музичного мистецтва на естетичне виховання школярів. URL: https://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/6280/ZBR_v-131-134.pdf?sequence=1

- 49.Отич О. М. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту. Мистецтво та освіта. 2008. № 2. С. 13-20.
- 50.Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
- 51.Пастушенко А. С., Пономаренко М. І. Народна пісенна творчість в Україні: навч. посіб. Рівне: ППДМ, 2011. 303 с.
- 52.Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ : зб. матеріалів наук.-практ. конф. 15 трав. 2019 р. Житомир : КЗ «ЖОІППО». URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=323>
- 53.Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 272 с.
- 54.Повстин О. В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти.URL: http://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/files/povstyn_10.pdf
- 55.Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ: К.І.С., 2004. с.16–25.
- 56.Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньоестетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (Наказ МОН). № 151/11. (2004).URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
- 57.Психологічний словник / За ред. член.-коресп. АПН СРСР В.І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 215 с.
- 58.Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: <https://cutt.ly/oTBXsVu>
- 59.Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посіб. Київ, 1997. 234 с.

60. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 248 с.
61. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Київ: ТОВ “Інтерпроф”, 2002. 270 с.
62. Сова М. Філософсько-культурологічні основи інтегрованих знань. Рідна школа. 2002. № 5. С. 33 – 36.
63. Тернопільська В. І. Культура особистості школяра: постановка проблеми. URL:
<https://core.ac.uk/reader/12082960#:~:text=%D0%92,State%20University%20Library>
64. Типова освітня програма початкової освіти (розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна). 3-4 класи. URL:
<https://svitdovkola.org/files/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan%20-%202022.pdf>
65. Турчин Т. М. Театральне мистецтво в практиці сучасної початкової школи. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2163>
66. Федорець М.О., Го Цзюнь. Актуальні питання підготовки майбутніх учителів до формування музичної культури сучасних школярів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. № 8 (102). Київ. 2020. С. 485-495.
67. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. Київ: Абрис, 2002. 751 с. URL:
https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop
68. Хижняк І. Наукові засади застосування театралізації на уроках літературного читання в початковій школі. URL:
<http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/284564>
69. Художня культура світу: Європейський культурний регіон / Н.Є. Миропольська, Е.В. Белкіна, Л.М. Масол, О.І. Оніщенко. Київ.: Вища школа, 2001. 191 с.

70. Чаплигін О. К. Творчий потенціал людини: відстановлення до реалізації. (Соціальнофілософський аналіз). Харків : Основа, 1999. 277 с.
71. Шевнюк О. Л. Культурологія: Навч. посібник. Київ: Знання – Прес, 2004. 53 с.
72. Шемет Л. Прилучення дітей до фольклорної спадщини в умовах урбанізованого середовища. Рідна школа. №1, 2004. 22 с.
73. Шинкарук В. І. Поняття культури. Філософські аспекти // Феномен української культури: Методологічні засади осмислення. Київ : Фенікс, 1996. С. 8–16.
74. Шуть М. Музичні ігри як інноваційна технологія навчання молодших школярів творчості. URL:
<https://pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2012/27/82.pdf>